

Posudek oponenta disertační práce:

Martin Urban: Geografie nebo geopolitika? Friedrich Ratzel a jeho Politická geografie.

Disertační práce FF ZČU, Plzeň 2021, 158 s.

(vedoucí práce PhDr. Roman Kodet, Ph.D.)

Disertační práce Martina Urbana patří k textům, které souvisí se současnou vlnou kriticismu v historickém myšlení, s vědomím potřeb revizí interpretací minulosti z éry hegemonistických ideologií 20. století. Turbulentní politika 20. století bohužel v mnoha případech vedla k odmítnutí textů vědců 19. století, a to zdaleka nejen v Německu, ale např. také v Československu, z politických důvodů, často velmi mylně, jen s povrchní znalostí jejich skutečného díla i smýšlení. Toto neštěstí postihlo také Friedricha Ratzela, mj. kvůli jeho používání slova Lebensraum, které spojujeme dnes spíše s Adolfem Hitlerem, resp. nacistickou ideologií.

Za cennou součást disertační práce považuji první kapitolu, která je zdánlivě jakousi „prehistorií“ zájmu dávných učenců o geografii, případně o geografické aspekty dějin od antiky do 19. století. Tento přehled ukazuje kontinuitu myšlení, především však výrazně inovativní roli, kterou Friedrich Ratzel představuje ve vývoji evropské i světové geografie jako vědní disciplíny, fakticky – jak Martin Urban dokládá – vědeckou podobu geografie staví na nové, mnohem pevnější základy. Samozřejmě lze vždy diskutovat o důrazu na to či ono jméno dějin historicko-geografického myšlení, nicméně i v tomto stručném přehledu se podařilo Martinovi Urbanovi výklad podat vyváženě, s logickými souvislostmi, osobně bych možná věnoval trochu více místa Angličanovi T. H. Buckleovi, jenž byl ve středoevropském prostředí vnímán jako poměrně inovativní a podnětný historik s teoretickým geografickým zakotvením svých úvah o vývoji lidské společnosti. Cenné jsou i autorovy postřehy o darwinismu a sociálním darwinismu, s nimiž se v mnohém Friedrich Ratzel seznámil, nicméně čistým materialistou zjevně nebyl.

Vlastní výklad Ratzelova díla začíná jeho stručným životopisem (zejména mladých let), což autorovi umožňuje vysvětlit vlivy Ratzelových učitelů a současníků na jeho dílo nenásilně, v průběhu té etapy života, která jím byla zasažena, zároveň to umožňuje shrnout množství jeho cest po světě (mj. dvouletý pobyt v Severní i Jižní Americe), které pro jeho

geografické bádání (a vlastní postřehy a vědecké „nápady“) byly zásadní. Vedle studií a cest můžeme sledovat i jeho následnou vědeckou a pedagogickou kariéru v Mnichově a posléze zejména na jedné z nejprestižnějších univerzit té doby, tj. na univerzitě v saském Lipsku. Velmi pěkně se podařilo Martinu Urbanovi postihnout Ratzelův postupný odklon od zoologie a příklon ke geografii, která se mu stala vědeckým osudem, jakkoli jeho první odborné práce patřily právě zoologii, třebaže zohledňující geografické rozšíření hmyzu, zvířat i rostlin.

Vzhledem k blízkému přátelství mezi Friedrichem Ratzelem a Karlem Lamprechtem, jejich společné kariéře na lipské univerzitě, kterou připomíná i Martin Urban, by možná bylo na místě se zastavit také u založení Historicko-geografického semináře na lipské univerzitě, interdisciplinárního pracoviště, od něhož si nepochybně nejen oba profesori mnohé slibovali (budovali zde především obrovskou knihovnu), stejně jako později od světových dějin, jejichž podpoře na lipské univerzitě se Lamprecht věnoval na počátku 20. století, v době, kdy už Ratzel umírá, nicméně zde se nabízí velké množství paralel mezi oběma badateli – včetně jejich tehdejšího společného zájmu o Čínu. V tomto směru bych Martinu Urbanovi doporučil využít do budoucna i nedávno vydanou podrobnou (sedmisetstránkovou) biografii Karla Lamprechta z pera Rogera Chickeringa, v níž se Ratzel na mnoha místech vyskytuje.

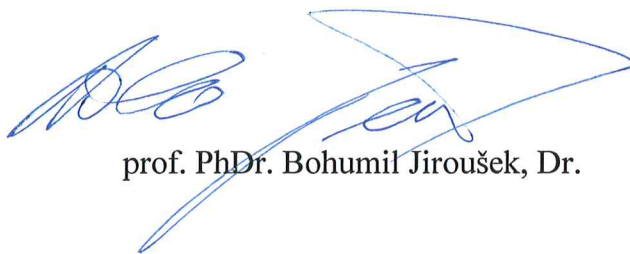
Toto mé doporučení však v žádném případě nelze chápat jako výtku k disertační práci, neboť Chickeringova kniha vyšla až v roce 2021 (v nakladatelství Franz Steiner Verlag), tedy fakticky teprve v době, kdy Martin Urban svou disertaci již odevzdával k obhajobě. V ní se Ratzel jeví jako mimořádně inspirativní osobnost, stejně jako Karl Lamprecht, jejichž interdisciplinarita nepochybně byla i magnetem pro studenty projevující zájem o široké souvislosti kulturních dějin lidstva, ale také kulturních dějin německého národa. Možná by za prozkoumání stály i bližší vztahy mezi Ratzelovými myšlenkami a dílem A. T. Mahana Vliv námořní síly na dějiny, které Martin Urban konstatuje, nicméně z hlediska vojenské pozemní strategie (pojem klíčová území) blíže neřeší, třebaže geografická pozice Německa k tomu do jisté míry vybízí, spíše než k námořním strategiím, o nichž také pro Německo Ratzel uvažuje. Ale v německé politice konce 19. století nelze přehlédnout právě otázku pozemního vlivu, jenž konkuroval Velké Británii ovládající moře pozemní cestou (mj. Orient Express), éra snah o ovládnutí moře v německé politice nastává víceméně až počátkem 20. století. To jsou však spíše poznámky na okraj k Urbanovým

podnětným postřehům k problematice politické geografie té doby, případně k jejím přesahům do etnografie (otázky geografie a etnografie).

Opominout nemůžeme ani čtvrtou kapitolu disertace nazvanou Ratzelův dosavadní obraz v literatuře a jeho přehodnocení, jež zřejmě je tou částí, která k zájmu o Friedricha Ratzela Martina Urbana přivedla. Obsahuje opravdu řadu cenných postřehů k tomu, jak – zejména přes anglosaskou historiografii – došlo ke zkreslení Ratzelových názorů v průběhu 20. století, pod vlivem nepřesných výkladů jeho díla i pod vlivem obav z nacistické ideologie a jejích případných kořenů. Martinu Urbanovi se v tomto směru podařilo doložit, že Friedrich Ratzel nijak ideologicky nevybočuje z evropského vědeckého myšlení konce 19. století, naopak ho ovšem rozvíjí z hlediska konstituování vědeckých základů moderní geografie.

Možná by do budoucna stálo na to, aby Martin Urban věnoval pozornost srovnání s Janem Palackým, stavem geografie na pražské univerzitě koncem 19. století, kulturní historie a etnologie v českých zemích té doby, kde by bylo zajímavé zjistit, zda česká geografie dokázala čerpat podněty ze sousedního Lipska, držet krok s proměnami bádání, což se obvykle soudí, že Jan Palacký nezvládal. Nicméně při četbě Urbanovy disertace mě napadalo, že pochyby o tom, jak chápat geografii jako vědní obor, v té době měla prakticky celá Evropa. To jsem však už výrazně vykročil mimo rámec Urbanovy podnětné disertace.

Disertační práci Martina Urbana považuji, jak je předpokládám zcela zřejmé z výše uvedeného, za kvalitní autorský text, výsledek badatelsky výrazně podloženého výzkumu, a to převážně na základě zahraničních pramenů a literatury, jednoznačně ji **doporučuji k obhajobě**.

prof. PhDr. Bohumil Jiroušek, Dr.

Radošovice 11. dubna 2021